

PROBLEM »PRIPADNOSTI« ŽUMBERČANOV IN MARINDOLCEV V DESETLETJIH PRED RAZPUSTOM VOJNE KRAJINE 1881 IN PO NJEM

Marko Zajc*

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Problem »pripadnosti« Žumberčanov in Marindolcev v desetletjih pred razpustom Vojne krajine 1881 in po njem

Avtor predstavlja vprašanje »pripadnosti« Žumberčanov in Marindolcev, prebivalcev dveh mejnih enklav na kranjsko-hrvaški meji (danes slovensko-hrvaška meja), ki so spadali do leta 1881 pod Vojno krajino. Območje sta si po koncu Vojne krajine lastila tako Kranjska kot Hrvaška. Prebivalstvo je definirala tudi veroizpoved: grkokatoliška (Žumberk) in pravoslavna (Marindol). Območje je po letu 1881 začasno pripadlo Hrvaški, spor pa se do konca habsburške monarhije ni razrešil. Da si prebivalci teh predelov o svoji pripadnosti niso bili edini, kažejo peticije, ki so zahtevale tako priključitev Hrvaški kot priključitev Kranjski. Članek prikazuje tudi življenjske razmere Žumberčanov in Marindolcev ter jih povezuje z opredelitvijo za Kranjsko ali Hrvaško.

KLJUČNE BESEDE: Žumberk, Marindol, zgodovina, 19. stoletje, Slovenci, Hrvati, slovensko-hrvaška meja

ABSTRACT

The Problem of "affiliation" of Žumberk and Marindol people in decades before and after the dissolution of Vojna krajina in 1881

The author of the essay presents the problem of "affiliation" of Žumberk and Marindol people, inhabitants of two border enclaves, living at the border between Carniola (central part of present-day Slovenia) and Croatia (present-day slovene-croatian border). Both border areas were until 1881 a part of the Military Border Zone called Vojna krajina (War March). After the dissolution of Vojna krajina, Carniola and Croatia demanded the territory, respectively. Inhabitants were defined also by religion: Greek-Catholic confession in Žumberk and Orthodoxy in Marindol. Both territories were after 1881 provisionally annexed to Croatia, but dispute was not solved until the end of habsburg monarchy in 1918. It seems that the residents of Žumberk and Marindol shifted in their "affiliation" to Carniola or Croatia, which is indicated by various petitions for annexation of Žumberk and Marindol to both states. The essay also describes life conditions in Žumberk and Marindol and the importance of this factor for locals' "affiliation" to Carniola or Croatia.

KEY WORDS: Žumberk, Marindol, history, 19th century, Slovenians, Croatians, Slovenian-Croatian border

* Zunanji sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, marko.zajc@guest.arnes.si

UVOD

Na razmeroma majhnem območju Obkolpja so več stoletij sobivale tri upravno-politične entitete: civilna Kranjska (Bela krajina), Vojna krajina (Žumberk in Marindol) in civilna Hrvaška, kar je odločilno vplivalo na strukturo prebivalstva. Državnoupravna meja med avstrijskimi deželami kot delom Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti (do 1806), Nemške zveze (do 1866) in Cislajtanije (1867–1918) na eni ter Ogrsko-hrvaškim kraljestvom na drugi strani se je bistveno razlikovala od današnje slovensko-hrvaške državne meje. Žumberk in Marindol sta bila kranjsko ozemlje, ki je bilo pod vojaško upravo Vojne krajine, ta pa je bila pod neposrednim nadzorom dvornega vojaškega sveta v Gradcu oz. na Dunaju. Ker je bila meja med Žumberkom in ostalo Belo krajino po svoji naravi meja med civilnim in vojaškim delom Kranjske, so za model razmejitve vzeli dejansko stanje posesti. To je imelo za posledico izredno razčlenjeno in nepraktično mejo SV od Metlike.¹ Ozemeljski spori med Žumberčani in Belokranjci, ki so se začeli v 16. stoletju, so segali globoko v 19. stoletje in še dlje. Kljub neprestanim pogajanjem med Kranjsko in vojaško upravo Žumberka oz. Hrvaško in Slavonijo po letu 1881 se razčlenjena meja ni spreminjala. Nasprotno. Ravno zaradi nezdržljivih stališč se je praktična regulacija meje kljub željam obeh strani vedno znova prenašala v prihodnost. Posledica tega je današnja razčlenjena državna meja na tem območju, čeprav se je meja po koncu habsburške monarhije večkrat spreminjala.² Po začasni priključitvi Žumberka in Marindola Hrvaški in Slavoniji v času razpustitve Vojne krajine (1881)³ se je razplamtel spor med Kranjsko in Hrvaško glede pripadnosti teh ozemelj, ki jih je Kranjska na podlagi historičnega prava zahtevala nazaj. Zaradi državnega dualizma je to območje postalo jabolko spora na najvišji ravni med Dunajem in Budimpešto. Čeprav sta bila Žumberk

¹ Marko Zajc, *Slovensko-hrvaški odnosi s posebnim ozirom na slovensko-hrvaško mejo 1830–1918*, doktorska naloga, Oddelek za zgodovino FF v Ljubljani, Ljubljana 2005, str. 70; Dušan Kos, *Bela krajina v poznem srednjem veku*, Ljubljana 1987, str. 18.

² Glej prispevek Damirja Josipoviča v tej publikaciji.

³ Ker se v literaturi najpogosteje omenjata dve letnici razpustitve Vojne krajine, in sicer 1871 in 1881, je nujna naslednja obrazložitev. Razpustitev Vojne krajine je proces, ki je trajal več let. 19. 8. 1869 je cesar zaukazal ukinitve dveh varaždinskih polkov in žumberškega dela slunjskega polka. Žumberk je bil zaradi kranjskih zahtev izvzet. 8. 6. 1871 je cesar z najvišjim poveljem ukazal združitev križevskega in durčevskega polka, mest Senj in Bjelovar, trdnjave Ivanić in vojaškega Siska z bansko Hrvaško. Obenem se je začel ukinjati vojaški sistem. S temi zakoni so bile dejanske odpravljene večstoletne prekomerne vojaške obveznosti v Krajini. Odpravljene so bile tudi tedenske straže na meji s Turčijo ter zloglasna »ljeskovača«, se pravi telesna kazen. Z drugimi ukrepi ukrepi so oblasti skušale predvsem izboljšati več kot slabo gospodarsko in socialno stanje ter s tem pomiriti nezadovoljne Krajišnike. Eden izmed najbolj priljubljenih je bil prav gotovo zakon, ki je predal v lastništvo prebivalstva polovico »cesarskih« gozdov in pašnikov. Dokončno ukinitve Vojne krajine in priključitev njenega ozemlja Hrvaški je vladar ukazal 15. 7. 1881. Žumberk in Marindol pa sta bila priključena Hrvaški zgolj začasno. Več o tem: Mirko Valentić, *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjanja s Hrvatskom 1849–1881*, Zagreb 1981 (v nadaljevanju: Valentić, *Vojna krajina*).

in Marindol provizorično podrejena hrvaški upravi, sta zadržala ekstrateritorialno naravo. Žumberčani in Marindolci zaradi pogajanj niso imeli pravice do zastopništva v hrvaškem saboru in ogrskem državnem zboru ter s tem nikakršnih volilnih pravic. Takšno stanje je zaradi neuspešnih pogajanj med Cis- in Translajtanijo ostalo vse do propada habsburške monarhije leta 1918.

Ljudje na tem delu Obkolpja so živeli z različnimi mejnostmi, ki so se medsebojno prepletale, zato imajo procesi nacionalnih integracij v tem prostoru specifične lastnosti. Ena izmed mejnosti, ki je razlikovala to območje od ostalih predelov ob današnji hrvaško-slovenski meji, definira razmerje civilno – vojaško oziroma civilna uprava Kranjske in Hrvaške v opoziciji z vojaško upravo Vojne krajine. To je pogojevalo razmerje med različnimi veroizpovedmi: katolištvom (Kranjska, Hrvaška), grkokatolištvom (Žumberk) in pravoslavjem (Marindol). Meje med veroizpovedmi niso bile usklajene z upravnopolitičnimi mejami. Grkokatoliki so živeli tudi v civilni Beli krajini in Hrvaški, pravoslavno prebivalstvo v Bojancih na Kranjskem in katoliki v Žumberku. Temu je treba prišteti mejo, ki je bila prisotna že pred oblikovanjem Vojne krajine: med Kranjsko (in s tem Svetim rimskim cesarstvom nemške narodnosti) ter Ogrsko. To je pogojevalo močno deželno identiteto, vezano na ozemeljsko pripadnost neki historični entiteti ne glede na zamišljen izvor in jezik, ki je skladno s procesom nacionalne integracije na tem prostoru utemeljila poznejšo razmejitev med slovenskim in hrvaškim.⁴

Zgodovinskih virov, ki govorijo o tem, kakšno mnenje so imeli o svoji pripadnosti sami Žumberčani, je malo. Predvsem pa je problematično to, da so ti viri največkrat posredni in so ideološko močno obremenjeni. Razumljivo je, da so se poročila o željah Žumberčanov začela pojavljati po letu 1869, ko je postala aktualna dokončna razpustitev Vojne krajine. Največkrat poročajo o žumberških željah novinarji in politiki, ki so imeli praviloma že izoblikovano mnenje, kaj si »želi« tamkajšnje prebivalstvo. Kljub temu poročila vseeno povedo veliko. V prvi vrsti postane jasno, da samoopredelitev grkokatoliškega prebivalstva, fizično ujetega med dva (sicer zavezniška) nacionalizma, ni bila niti jasna niti enotna. Zato se bomo v nadaljevanju posvetili zgolj dvema razsežnostma: sprva zahtevam Žumberčanov v peticijah in časopisih; posebna pozornost bo namenjena opisom konkretnih problemov »na terenu«. Nato pa pogledom »drugih«, predvsem Slovencev in Hrvatov, na Žumberčane, njihovo opredeljevanje in življenjske razmere. Kot rečeno, je meja med obema komponentama včasih težko določljiva. A zaradi pomanjkanja drugih virov se lahko vprašanju identitete Žumberčanov v zadnjih petdesetih letih habsburške monarhije približamo zgolj na ta način. Podobno velja za Marindolce, ki imajo nekoliko drugačen položaj: ozemeljsko odrezanost od Žumberka in ostale Vojne krajine ter pravoslavno veroizpoved. Kljub temu je v takratni javnosti sintagma »žumberško vprašanje« zajemala tudi problematiko Marindola.

Ko se je do leta 1918 govorilo ali pisalo o žumberškem vprašanju, se je hkrati vedno poleg pripadnosti Žumberčanov omenjala tudi pripadnost Marindolcev. Seveda

⁴ Več o prekrivanju jezikovnih in političnih meja na današnji slovensko-hrvaški meji iz historično-geografske perspektive: Damir Josipovič, Prekrivanje političnih in jezikovnih meja na primeru slovensko-hrvaškega stika, Slovenija po letu 2004 (ur. Milan Bufon), Koper 2005, str. 347–369.

je umestno vprašanje, o kakšni »pripadnosti« je bil govor. V časopisju, parlamentarnih govorih in razpravah tistega časa so jim pripisovali različne pripadnosti. Npr. kranjsko, vlaško, »avstrijsko«, hrvaško, pripadnost Vojni krajini, »ogrsko«, slovensko, grkokatoliško, pravoslavno. Pripadnosti so bile raznorodne, temeljile so npr. na veroizpovedi (grkokatoliški, pravoslavni), civilnem ali vojaškem statusu (Krajišniki), historično ozemeljski pripadnosti (Hrvati, Kranjci), »rodovni« pripadnosti (Vlahi) itd. Pri tem so se različne ravni pripisanih »pripadnosti« nenehno prepletale, tako da se ne dajo natančno ločiti.⁵

ŽUMBERČANI V POTOPISIH STANKA VRAZA IN IVANA NAVRATILA

V navalu zanimanja za »ljudsko kulturo«, ki je v 19. stoletju prevevalo narodne buditelje na slovanskem jugu, so svoje mesto našli tudi Žumberčani. Jakobu Frassu oz. Stanku Vrazu, človeku, ki je bil razdvojen med slovenstvom in hrvaštvom in zato idealen ilirec, »Vlahi« na kranjsko-hrvaški meji prav gotovo niso mogli uiti. Leta 1841 se je odpravil na potepanje po Beli krajini, dogodivščine pa je popisal in objavil v posebnem potopisu. Že na cesti iz Karlovca proti Metliki je srečal

*množinu Kranjaca, koji su pjevajući išli sa natovarenim kolima u Karlovac. Bit će Ti poznato, da se u Kranjskoj kroz zimu načini sila bačva, rešeta, sita, kolijevka itd., koj se tovor vozi osom u Karlovac i Zagreb, pa otuda na leđima raznosi po čitavoj Hrvatskoj, Slavoniji i Zapadnoj Ugarskoj.*⁶

Vraz ni bil samo opazovalec, ampak tudi načitan popotnik, ki je odlično poznal Valvasorjeve opise teh območij. Ponovil je mnenje kranjskega polihistorja, da so Belokranjci po jeziku, noši in običajih pravzaprav Hrvati: »*I doista nema među njih u značaju nikakve razlike. Onaj isti stas i obraz u oboice, gotovo isti kroj odjeća i narječja.*« Krivdo za to, da uporabljajo Belokranjci nekatere povsem kranjske besede, pa je pripisal državnemu »razdruženju«.

Na poti proti Novem mestu so se popotniki ustavili v Hrastu. Vrazu so bile zanimive etnične razmere v vasi, ki se razteza na obeh straneh ceste proti dolenski metropoli: »*Sa ljeve strane obitavaju sami prvoseoci Kranjci, a s desne strane takozvani Uskoci kao najkrajna zapadna prestraža tih naseonika.*«⁷ Po Vrazovih informacijah »Vlahi« ne živijo samo v Žumberku, ki spada pod vojaško oblast, ampak tudi v »/.../ obližnjim kranjskim selima 36 kuća, a ono u Hrastu, u Mačkovcu, Božičevem vrhu,

⁵ O problemu »pripadnosti« Uskokov v Sloveniji po letu 1991 glej: Duška Knežević Hočevar, »Kri ni voda«. Potomci Uskokov ob slovensko-hrvaški meji, Razprave in gradivo, št. 45, Ljubljana 2004, str. 126–143.

⁶ Stanko Vraz, Put u Gornje strane, v: Dean Duda (ur.), Putopisi, Vinkovci 1999, str. 56.

⁷ Ibid., str. 60.

Jugorju, Malinju i Škemovcu«. Od tega naj bi bil samo Škemljevec povsem »vlaški«, v ostalih vaseh pa naj bi bilo »više manje Kranjaca«. Na obrazu krčmarja v Hrastu je takoj opazil »uskočku krv«. Glede imena Uskok je Vraz pripomnil, da jih tako imenuje zgolj politika: »Ako pitaš Uskoka: Šta si ti? Kazat će ti: Ja sam Vlah! Onako isto zovu jih Beli Kranjci.« Sicer pa je bil povsem raznežen ob moralni držbi Uskokov, ki jih je imel za »čiste« v svoji »prirođenoj naravi«: »Toli krasna te stvori Bog, a svijet te nazivlje barbarom.«⁸

Vraz je s svojo družčino obiskal tudi grkokatoliškega župnika v Dragah, nad katerim pa je bil nekoliko razočaran, ker se mu ni prav nič sanjalo o velikanski moči slovanstva. Sicer pa je Vraz začel s trendom, ki so se ga radi držali tudi poznejši pisci. Veliko pozornosti je namenil njihovi slavni preteklosti in junaštvu, kar naj bi se videlo tudi v fiziognomiji »Vlahov«:

*Uskok je kršan, visokog tanasnog stasa, što se može najbolj videti u Hrastu, gdje su pomešani sa Kranjcima. I Kranjci nisu male postave, nu kad postaviš sred njih jednog Uskoka, a eto živi kip Gulivera u zboru Liliputanaca.*⁹

Še zlasti ga je kot ilirca navduševal jezik, »čist štokavski, na način bosanski« brez nemških primesi.

Izredno zanimivo je Vrazovo pričevanje o sobivanju »Kranjcev« in »Vlahov«. Po eni strani naj bi bili oboji povsem »slobodnomisleći«. Grkokatoliki na Kranjskem obiskujejo katoliške cerkve, katoliki iz Hrasta pa hodijo k bogoslužju v unijatsko cerkev v Dragah, ki jim je najbližja. Po drugi strani pa Uskoki »/.../ ne daju da se pomiješa krv njihova sa krvju srodnih susjeda«. Čeprav, trdi Vraz, jih k temu silijo njihovi grkokatoliški duhovniki, ki bi radi, »da si uzimaju za žene bogate Kranjice ili da koja Uskokinja pođe za imućnega Kranjca«. Uskoki naj bi bili bolj ali manj revni. V nasprotju s poznejšimi pričevalci pa jih ni opredelil za trgovce. Ravno nasprotno: »A čim bi Uskok trgovao, zemlja je kršna i neplodna.« Poleg tega ima na grbi težko vojaško službo na Kordunu, ki je oddaljen »5-6 milja puta«.¹⁰

Leto pozneje (1842) se je v vasi Hrast znašel tudi belokranjski rodoljub in pisec Ivan Navratil, ki je svoje spomine na kranjske Vlahe objavil šele 1866. V tem kraju po njegovem živijo »Slovenci (Beli Kranjci) pa Uskoki lepo po bratovski vkup,« čeprav je slišal, da so si Uskoki ob naselitvi sami rekli »Vlahi,« pa o tem Navratil ni bil ravno prepričan. Takšno ime naj bi jim nadeli »drugi«, ker so bili takrat še pravoslavne vere. Vsi Uskoki na Kranjskem spadajo po Navratilovih informacijah pod unijatsko župnijo v Dragah (vasi Hrast, Mačkovec, Božični vrh, Jugorje in Škemljevec).¹¹ »V metliškem okraji jih živi 283,« ugotavlja Navratil, ki ga je prav tako zaneslo v slavne junaške čase, ko so se ti Uskoki »hrabro bojevali s krvoločnim Turčinom in ga odbijali od mej

⁸ Ibid., str. 63.

⁹ Ibid., str. 64.

¹⁰ Ibid., str. 65.

¹¹ J. Navratil, Uskoki na Kranjskem, Slovenski glasnik, Celovec 1866, str 17.

našega cesarstva, da jih ni mogel več teko lahko prekoračiti in lomastiti v deželo. /.../ Bodimo jim torej hvaležni».¹²

Navratil je na slikovit način prikazal tudi identitetne zagate tega območja in jih primerjal s stanjem pri Slovencih:

Enajsto leto potem ko sem bil že sam svoj, prišel sem spet (z Dunaja) domu pogledat, imel sem priliko v domači hiši s tremi Uskoki govoriti. Vprašal sem jih, znajo li, od kod so prišli njihovi spredniki v naše kraje. Pa so odmajevali vsi trije. Debelo so gledali, ko sem jim povedal, da so se preselili pred 300 leti iz turške Bosne in Hercegovine, kjer zdihujejo še danes od turške sile njihovi ubogi bratje, ki govorijo ravno tako (srbski ali hrvaški) kakor oni, ki popevajo ravno take narodne pesmi kakor oni: 'o kraljeviču Marku, Milošu Obiliću' itd. Povprašam jih, kako pa zovejo oni zdaj sebe? – 'Žumberčani'. 'A kako nazivate svoj jezik, to jest, kako govorite?' (zavijem malo po njihovem) 'Žumberski, a nekoji kažejo i Hrvatski!' Užalilo se mi je pri teh besedah. Tako pozabi – zdihnil sem – ves rod, kateri se loči od bratov svojih, od naroda svojega, sčasoma celo svoje narodno ime, pa začne imenovati sebe in svoj jezik le še po deželi, v kateri žive; npr. Kranjci – kranjski jezik (da ne rečem kranjska špraha) itd. Samo Korošci in Štajerci so ohranili staro častitljivo ime: Slovenci – slovenski jezik, ki rabi zdaj spet vsem omikanim Slovincem, pa tudi po novih knjigah.¹³

PROBLEM PETICIJE ŽUMBERČANOV ZA PRIKLJUČITEV KRANJSKI V LETIH 1869–71

Vprašanje pripadnosti Žumberka je postalo aktualno po 19. avgustu 1869, ko je Franc Jožef pod pritiskom Budimpešte izdal ukaz o delni razpustitvi Vojne krajine. Vojaško oblast naj bi ukinili v dveh varaždinskih regimentih in v žumberškem okraju slunjskega regimenta. Ta ozemlja bi potem priključili ogrski polovici monarhije, kot je zahtevala vlada v Budimpešti.¹⁴ Zaradi zahtev dežele Kranjske pa je imel Žumberk povsem drugačno usodo. Še preden so v zadevo zagrizli kranjski deželni organi, so se v slovenskem kranjskem časopisju že pojavila prva poročila o željah tamkajšnjega prebivalstva. V *Novicah* so objavili pričevanje o mejnih pogajanjih s Hrvaško iz leta 1847, pri tem pa so izrecno izpostavili, da »utegne zanimivo biti zdaj, ko Žumberčani radostno nam željo razglašajo, da bi prišli zopet pod vojvodino Kranjsko kakor so nekdaj bili«.¹⁵

¹² Ibid., str. 20.

¹³ Ibid.

¹⁴ Valentić, *Vojna krajina*, str. 174.

¹⁵ Novice, 15. 9. 1869.

V kranjskem deželnem zboru je žumberško vprašanje prvi načel metliški posestnik in pristaš ustavoverne stranke dr. Josef Savinschegg, ki je vložil predlog, naj deželni organ od vlade na Dunaju zahteva, naj se Žumberk in Marindol priključita »pradomovini« Kranjski. V svojem govoru v deželnem zboru 19. oktobra 1869 se je Savinschegg skliceval poleg zgodovinskih razlogov tudi na pravice in zahteve tamkajšnjega prebivalstva. Pravica svobodnega človeka je po njegovem tudi samoodločba. Žumberčanom bi se lahko pripetilo, da bi jim gospodoval organizem, ki njihovim željam in potrebam ne ustreza, kar naj bi, »wie man hört«, dokazovala tudi izročena peticija.¹⁶

Pomemben argument za priključitev Žumberka in Marindola Kranjski naj bi bili po Savinscheggovem mnenju tudi povsem življenjski razlogi. Oba okraja imata po njegovih zagotovilih živahen promet s Kranjsko, živahnejši kot s Hrvaško. Žumberčani pa se udeležujejo sejmov v Kostanjevici, Novem mestu, Metliki in celo na Štajerskem. To območje naj ne bi bilo tako revno, kot se običajno misli. Imeli naj bi 1000 krav, 800 volov, 1300 ovac, 1000 koz in okoli 2000 prašičev. Žumberčani so s pomočjo vojaških oblasti oplemenitili živinorejo s plemensko živino iz Slavonije, kar naj bi bil pomemben dejavnik v narodnem gospodarstvu, še zlasti ker je na Dolenjskem zelo slaba pasma živine. Savinscheggovo pozornost so pritegnili tudi obsežni gozdovi, ki bi zelo koristili Kranjski. Tudi v kulturi naj ne bi bili preveč zaostali. V Žumberku je po njegovih podatkih devet šol, v Marindolu pa ena. Popotnik se lahko prepriča, da je v Žumberku veliko ljudi, ki znajo v obeh jezikih (nemškem in »slovanskem«) brati in pisati.¹⁷ Savinscheggov predlog, naj se dežela Kranjska »poganja« za Žumberk in Marindol, so podprli tudi poslanci slovenske stranke z »živim« odobravanjem. Odbor, ki bi moral »pretresati« to vprašanje, pa se ni nikoli »postavil«, ker je bil deželni zbor prej razpuščen.

Nekaj več o skrivnostni žumberški peticiji je vedel povedati mladoslovenski časopis *Slovenski narod*, ki je zapisal, da so »prebivalci /.../ sami izrekli že svojo željo, da se združijo s Kranjsko, in položili peticijo pri generalni komandi v Zagrebu«.¹⁸ Natančnejših podatkov o peticiji v tisku ni bilo zaslediti. Da je bila ta peticija v kranjski deželni politiki aktualna, dokazuje tudi omemba Žumberčanov v osnutku resolucije za zedinjeno Slovenijo, ki ga je mladoslovenski deželnozborski poslanec dr. Valentin Zarnik neuspešno predlagal ostalim slovenskim poslancem:

*Prikotku, segajočemu v kranjsko deželo, znanemu po imenu: žumberške stonije in Marindol zdaj razpuščenega ogulinskega graničarskega polka, naj bode na izvoljo dano, združiti se z novo kronovino.*¹⁹

¹⁶ Obravnave kranjskega deželnega zbora, Stenografski zapisnik petnajste seje deželnega zbora Ljubljanskega dne 19. oktobra 1869, str. 173.

¹⁷ Ibid., str. 173, 174.

¹⁸ Slovenski narod, 23. 10. 1869.

¹⁹ Fran Levstik, O šentpeterski zaupnici g. dr. Zarniku, Zbrano delo, 9. knjiga, str. 160. Prvi natis 11. in 13. novembra 1869 v Slovenskem narodu (št. 132. in 133), v nadaljevanju: Levstik, O šentpeterski zaupnici.

Slabi dve leti pozneje je o kranjskih pravicah prvič in zadnjič razpravljala gospoška zbornica državnega zbora avstrijskega dela monarhije. Slovenski učenjak Fran Miklošič je zavrnil zahteve združene politične in finančne komisije po priključitvi Žumberka in Marindola Kranjski, s čimer je pogojevala priključitev Vojne krajine ogrski polovici monarhije. Miklošič je odkrito podvomil, da so Žumberčani primerni za življenje v avstrijskem delu monarhije. Poleg tega je poslanske kolege podučil, da spadajo Belokranjci in Dolenjci pod slovensko »pleme«, Žumberčani in Marindolci pa pod »srbsko«. Sicer pa bi imela Kranjska s tem pustim območjem samo stroške. Zanimivi so tudi njegovi nazori o identiteti tega prebivalstva. Vprašal se je, ali je sploh res, da Žumberčani in Marindolci »hrepenijo« po tem, da bi postali Kranjci. Prav tako ni bil prepričan, če si želijo postati Hrvati. Po njegovem mnenju ljudje težko stopajo iz starih povezav in nočejo biti ločeni od tistih, s katerimi so stoletja delili svojo usodo.²⁰ Nemška ustavoverna poslanca Lichtenfels in Arneth sta napadla Miklošičeve nazore in podprla priključitev Kranjski. Temu je prikimala tudi večina gosposke zbornice.²¹

Omenjena razprava je odmevala tako na Kranjskem kot na Hrvaškem. Liberalni *Slovenski narod* je tokrat podprl Miklošičeve nazore in se postavil na povsem naravnopravno stališče. Neznani pisec je prepričan, da se Žumberčani ne želijo združiti s Kranjci, ampak

*s svojimi brati, ki so jim po jeziku sorodnejši nego mi. /.../ Res, da je inteligencije tam prav malo, Popi (Žumberčani so po večem unitarci) in oficiri, drugega nič, torej tudi politične agitacije malo.*²²

Slovinci bi morali, glede na svoj položaj, spoštovati samoodločbo prebivalstva: »Nevarno bi bilo misliti sode po nekterih lanskih novinskih glasih, da žumberški Hrvati res sami hočejo raje biti s Kranjsko nego s Hrvatsko.« Če pa bi se izkazalo, da je to res, potem bi jim moral dati kranjski deželni zbor »posebnega poslanca, da nikakor ne dopusti, ka bi se morda raztrgali na tri kose in bi se trem sosednjim volilnim okrajem vsacemu nekaj vrglo.«²³

V hrvaškem narodnjaškem časopisu *Branik* pa se je 20. junija 1871 končno pojavilo mnenje samih Žumberčanov. V bistvo je šlo za nekakšen odziv na peticijo za priključitev Kranjski, o kateri se je govorilo na Kranjskem. »Protest žumberčanah na kralja proti odciepljenju od Hrvatske« so sestavili »starešine i prvaci«, ki so ostro nastopili proti priključitvi Kranjski:

²⁰ Stenographischen protokollen des Herrenhauses, zasedanje 11. maja 1871, str. 208.

²¹ Stenographischen protokollen über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneter, II. Band, 42. zasedanje 23. maja 1871, str. 761. Sprejet zakon je v prilogah: Verhandlungen des Hauses der Abgeordneter des österreichisches Reichsrathes in den Jahren 1870–1871, Beilagen, Band II, priloga CLI, str. 966.

²² Slovenski narod, 23. 5. 1871.

²³ Slovenski narod, 23. 5. 1871.

Mi žitelji kotara žumberačkog po rodu smo Hrvati, a stranom smo 1533 i 1550 doseljeni iz nekadanje male Vlaške (Rascie) preko Dalmacije a stranom opet prvobitni stanovnici, bud plemići, bud podanici vlastelah u kotaru Žumberčkom. Odločno so tudi zavrnilo, da si priključitve Kranjski želi samo prebivalstvo: Ako bi se moguće čuo koji glas: da je želja žiteljah ovih krajevah spojiti se sa vojvodinom Kranjskom, to mi niže podpisani u to ima svečano prosvjeduemo, znajući, da nema ni jedne duše, koja bi takovo združenje s Kranjsko želila²⁴

Prošnjo so naslovili na vojno ministrstvo, podpisalo pa jo je 157 žumberških uglednežev.

Več kot sama peticija nam o razpoloženju v Žumberku odkriva dopis v isti ševilki *Branika*. Čeprav je ljudstvo »u zborovih i sajmovih govorio svašta«, je po dopisnikovem mnenju žumberška inteligenca preveč mirovala, »neki iz straha, neki s razbora, neki radi komoditeta, neki opet s toga, da je na miru, imajući pune šake skrbi i poteškoćah javnih i domaćih«. Medtem pa seveda ni miroval Josef Savinschegg, ki je »pisao po dva puta ondašnjemu vicearhidijakonu, neka radi po što po to, da se njegovi župljani pod nekakovu reprezentativnu molbenicu podkrižaju«.

Isti gospodin Zavínšek pisao je u tom pogledu i Mijatu Badovincu, čini mi se i Caru Daki kao odličnijem, a ostale mnoge je nagovarao i okolo njih za pridruženje ka Kranjskoj agitovao, osobito lanjske godine. Od činovnikah meštichkih u tom plemenitom poslu osobito se odliovao neki pristav Rožnik.²⁵

Dopisnika je čudilo, kako sta lahko nemška poslanca gosposke zbornice Arneth in Liechtenfels tako prepričana, da si Žumberčani želijo postati Kranjci. Potem pa ga je neki prijatelj opozoril, da Savinscheggova agitacija le ni bila tako neuspešna. Na Dunaju je imel namreč priložnost videti peticijo »na carevinsko vieće za pridruženje Kranjskoj«, prvi pa se je pod njo podpisal Mio Badovinac, nekdanji žumberški poslanec v hrvaškem saboru. Poleg njega pa še »dva ili više Magovacah, medju njima vriedni sinovi pokojnoga Simike: Simo i Igoš i još nekoji, svega skupa 6 do 10 podpisah«. Dopisnik je bil nad »izdajalci« ogorčen, še zlasti nad Miom Badovincem:

Reči mi je ovdje samo dvie tri Mijatu Badovincu a sa ostalimi baviti se neću, jer su bezznačajnici, koje radi njihova sklizova života sav Žumberak poznaje. Starom Mijaku dakle reči mi je, da bi bio morao pod svoje stare dane svoje poštenje bolje čuvati i na to gledati, da neokalja onoga povjerenja, koga je god. 1861 pol pukovnije u njega bilo stavilo.²⁶

²⁴ Branik, 20. 6. 1871.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

Sploh pa, kako si drzne *»dvojica, trojica lažnivacah, pa značaja takova – govoriti, pisati i moljakati u ime celog naroda žumberačkoga«*. Zanimivo pa je, da dopisnik ni zameril žumberškemu oficirjem, ki se niso hoteli vpletati v to vprašanje: *»Njihovo rodoljubje nam je poznato, što se samo u politiku nepuštaju i pravo imadu.«* Sicer pa je dopisnik zaključil s pozivom Slovincem, da peticija ni usmerjena proti njim, ampak proti *»nemškutarom«*. Združitev s Slovenci, »brati iste krvi«, se mu zdi plemenita ideja, a ne na takšen način: *»Vi ni sami neželite krojiti trojedine kraljevine već dakako možete, još bi ju popunili.«*²⁷

Za nadaljnji razvoj dogodkov je zanimiv predvsem angažma Mihajla Badovinca v tem *»prokranjskem«* podjetju. Mihajlo Badovinac se je rodil leta 1797, bil je poljedelec in vinski trgovec, po činu desetnik. Leta 1861 je bil izbran za poslanca v hrvaškem saboru, kjer je zastopal Slunjski regiment kot eden izmed štirih predstavnikov.²⁸ Delovanje Mie Badovinca na takratnem hrvaškem saboru je bilo povsem drugačno. Skupaj z ostalimi krajiškimi poslanci je, razen enega, zagovarjal ponovno združitev celotne Krajine s Hrvaško, kar ni bilo po volji vojaški oblasti na teh območjih. Podprl je tudi obnovev zveze med Hrvaško in Ogrsko.²⁹ Za našo zgodbo je pomembna še ena njegova vloga – vloga očeta. Mio je bil namreč oče Nikole Badovinca, kasnejšega politika, finančnega strokovnjaka in najbolj gorečega zagovornika hrvaškega Žumberka, ki je bil poleg vsega tudi član ogrske komisije za Žumberk. O tem, kako sta se oče in sin razumela, nisem našel nobenih podatkov. Opozoriti je treba vsaj še na dejstvo, da je imel Nikola v času očetove navdušenosti nad Kranjsko že 43 let in je delal v finančnem ravnanstvu v Zagrebu ali Sisku.³⁰

KRANJSKI DEŽELNI ZBOR O ŽUMBERČANIH IN MARINDOLCIH LETA 1881

Žumberško vprašanje je postalo spet aktualno v začetku osemdesetih let 19. stoletja, ko je po dolgotrajnih pogajanjih z Ogrsko monarh 15. julija 1881 dokončno razpustil Vojno krajino in jo priključil Hrvaški. Vprašanje Žumberka in Marindola so rešili tako, da so ju začasno oz. provizorično podelili hrvaškemu banu, dokler se ne bo *»/.../ vprašanje zastran uravnavanja meje ustavno rešilo«*.³¹ O tem, kakšno je bilo razpoloženje prebivalstva, so viri izredno skopi. V arhivskem gradivu kranjske deželne vlade pa je izpričan zanimiv poskus prokranjske agitacije, za katero je stal že omenjeni Josef Savinschegg. Ta je v Žumberk poslal Josefa Pirnata, diurnista pri metliškem

²⁷ Ibid.

²⁸ Mirko Predović, Žumberački rod Badovinaca, Žumberački kalendar 1967, str. 109.

²⁹ Valentić, Vojna krajina, str. 95 in 96.

³⁰ Hrvatski biografski leksikon, Zagreb 1983, str. 338. Glej tudi: Marko Zajc, Problem slovensko-hrvaške meje v 19. stoletju (Žumberško vprašanje), magistrsko delo, Oddelek za zgodovino FF v Ljubljani, Ljubljana 2003, str. 126, 127.

³¹ Novice, 31. 8. 1881; Valentić, Vojna krajina, str. 338.

notarju dr. Cirilu Burgeju, z nalogo, naj se pozanima, ali so Žumberčani naklonjeni priključitvi Kranjski. Pirnat je 29. avgusta 1881 v žumberški vasi Dragoševci, ko se je ravno odvijal letni sejem, začel sklicevati ljudi in jih pozivati, naj se podpišejo pod neko listino za priključitev Kranjski. Žumberčane je to razburilo, ozmerjali so ga za špijona, situacijo pa je morala reševati seržantska patrola iz Kostanjevca. Pirnata so začasno priprli ter mu odvzeli karte in ostale dokumente. Ko so ugotovili njegovo identiteto, so ga izpustili.³²

Jeseni 1881 je žumberška zadeva ponovno »prišla« v kranjski deželni zbor. Proti koncu septembra 1881 je pred deželni odbor kranjskega deželnega zbora prišel vladni predlog o žumberškem vprašanju. Poleg zgodovinskih razlogov za priključitev Kranjski, ki jih je po vladinem mnenju v celoti dokazal dunajski zgodovinar August Fournier v svojem *Memorialu*, so izpostavili tudi »opurtinitetne« in administrativne razloge. Ogrsko ministrstvo je v dopisu z dne 4. julija 1881 načeloma namreč priznalo kranjske historične pravice, vendar je opozorilo na že omenjene »življenjske« in upravne razloge, ki naj bi bili dovolj velik argument za priključitev Hrvaški in s tem ogrskemu delu monarhije. Vlada je zato na kranjski deželni zbor naslovila vprašanje, ali so ti razlogi z vidika kranjskih interesov upravičeni.³³

O vladnem predlogu je razpravljal okrepljeni deželni upravni odbor. Kljub temu da so slovenski poslanci v državnem zboru pozabili na nesoglasja in skupaj stopili v Hohenwartov klub, ki je pripadal vladni večini, vlada ni hotela predčasno razpustiti kranjskega deželnega zbora z nemško večino. Slovenci so do večine v kranjskem deželnem zboru prišli šele po volitvah 1883.³⁴ V času pretresanja žumberškega vprašanja je imela v deželnem organu nemška stran še vedno večino glasov. Na seji upravnega odbora 1. oktobra 1881 so se jasno prikazale razlike med slovenskimi in nemškimi člani odbora. Glede Marindola so se odborniki strinjali, glede Žumberka pa so bili drugačnega mnenja. Oboji so sicer zagovarjali stališče kranjske zgodovinske upravičenosti do teh ozemelj, vendar so iz tega izpeljali različne sklepe. Posledično je slovenska manjšina odbora sestavila svoje poročilo. Za nas je še zlasti zanimivo poročilo nemške večine odbora, v katerem je navedeno več podatkov in opisov iz življenja tamkajšnjega prebivalstva. Seveda z namenom dokazati navezanost Žumberčanov in Marindolcev na Kranjsko.³⁵

Poročilo nemške večine se je najprej posvetilo problematiki občine Marindol. Poudarili so, da je ta občina vzhodno in zahodno ločena od Hrvaške s Kolpo, zahodno in severno pa je povsem obdana s kranjskim okrajnim glavarstvom Črnomelj.

³² AS 33, konv. 548 alt, šk. 252, dopis metliške žandarmerijske postaje z dne 13. 9. 1881, št. 350.

³³ Regierungsvorlage Nr. 1628/Praes z dne 25. 9. 1881, priloga 27, Obravnave kranjskega deželnega zbora 1881, str. 426.

³⁴ Vasilij Melik, Slovenska politika v Taaffejevi dobi, Slovenci 1848–1918, str. 520, Ljubljana 2003.

³⁵ Bericht der verstärkten Verwaltungs-Ausschusses über die Regierungsvorlage Nr. 27, betreffend den ehemaligen Militargrenzdistrict Sichelberg und die Gemeinde Marienthal, Beilage 54, Obravnave kranjskega deželnega zbora 1881, Priloge, str. 585 (v nadaljevanju: Bericht der verstärkten).

Kar pomeni, da morajo prebivalci nekaterih kranjskih vasi (npr. Adlešičev) prečkati marindolsko ozemlje, če hočejo priti v kranjske vasi – Žuniče in Preloko. Zato je po mnenju večine odbora naravno, da ta enklava zaradi geografske lege in prometnih razmer povsem gravitira h Kranjski. In obratno, tudi prebivalci bližnjih kranjskih vasi naj bi bili navezani na Marindol. Nemški odborniki so na tej točki izpostavili verske razmere. Prebivalci kranjske vasi Bojanci, kjer je edina pravoslavna cerkev na Kranjskem, spadajo pod župnijo v Marindolu. Nikamor pa niso vpisani v šolo, zato bi se lahko njihova želja izpolnila z ekskurendnim (manjšim) poukom iz Marindola. Marindolska občina ni samostojna, ampak pripada hrvaški krajiški občini Svarča. Ta kraj pa leži za Karlovcem pet ur hoda stran od Marindola. Prav tako sta daleč davčni urad v Karlovcu in okrožno sodišče v Rakovcu. Do sodišča v Ogulinu imajo celo dva dneva potovanja daleč in pri visokem vodostaju Kolpe naredijo več ur trajajoči ovinek skozi Metliko in metliški most v Svarčo.³⁶

Sicer pa premore Marindol, kot ugotavlja poročilo, okoli 400 duš, stanujočih v treh naseljih: Marindol (Mariendol) s 16, Milići (Milić-Sello) s 16 in Paunovići (Ponovic-Sello) z 8 hišami. Da gre za nerodovitno območje, pa dokazuje priložena tabela marindolskih »kultur«. V tretjem stolpcu so orali pretvorjeni v hektare in zaokroženi na eno decimalko:

Preglednica 1

njive	216 oralov	124,3 ha
vrtovi	14	8,1
travniki	485	279,1
vinogradi	33	19,0
pašniki	375	215,8
gozd	457	263,0
neproduktivna zemlja	89	51,2

Produkte teh kultur, nadaljuje poročilo nemške večine, lahko Marindolci unovčijo samo na Kranjskem. Ker je vpisan v statistiki o dohodkih pri občini Marindol fiksen pavšal, ki izvira iz tržnine, je upravičeno domnevati, da organizirajo v Marindolu sejme. Gotovo je, da pri takih sejmihi prispeva Kranjska velik del obiskovalcev, ker je obisk sejma za Hrvate zaradi reke Kolpe otežen, pogosto celo onemogočen. Statistični podatki v izkazu, ki jim ga je posredovala ogrska stran, večine odseka niso prepričali. Zdi se jim, da so enostavno pomanjkljivi, upravni stroški pa narobe zastavljeni, saj naj bi manjkali dohodki od žigov, neposrednih pristojbin in užitnin. Odbornikom se zdi nemogoče, da bi od gozdnega kompleksa na 457 oralih plačevali samo 6 forintov in 37 krajcarjev davka. Po njihovem manjka tudi pravo merilo za »samo površno nakazane« upravne stroške občine Marindol. Očitek so nemški odborniki utemeljili z dejstvom, da ima Marindol šolo, ki jo vodi tamkajšnji pravoslavni duhovnik. V

³⁶ Ibid.

omenjenem popisu je zapisano, da 10 % šolskih prispevkov pokriva stroške za šolo. Prikazano pa ni, koliko dohodkov prejema župnik kot tak, ker v popisu dohodek pravoslavnega župnika ni zapisan, zapisan je zgolj dohodek unijatskega duhovnika, kar pa se očitno nanaša na Žumberk in ne Marindol.³⁷

Izkazani prejemki občine Marindol so po mnenju večine odseka netočni, zato se ne more trditi, da je ta občina pasivna. Marindolske »kulture« kažejo ravno nasprotno. Še zlasti, če jo primerjamo z bližnjo občino Adlešiči. Zaradi komajda pol kvadratne milje velikega marindolskega območja se ne bi povečalo niti osebje črnomaljskega okrajnega glavarstva niti osebje tamkajšnjega okrajnega sodišča in davčnega urada; enako bi lahko tudi po drugi strani c. k. žandarmerijska straža v Adlešičih brez večjih stroškov skrbela za varnost v obmejni občini Marindol. V vsakem primeru mora ta postojanka – in ne samo ta, ampak tudi tista v Vinici – pri opravljanju patroljne službe iti skozi marindolsko območje, torej je zaradi teritorialnih razmer naravnost prisiljena stopiti na tuje območje, kar povzroča konflikte in je žandarski službi škodljivo. Varnostna služba bi sama povsem zadoščala ob izbruhu živinske bolezni v sosednji Hrvaški; pri sedaj obstoječi enklavi pa so morali poklicati vojaški garnizon, kar se je zgodilo v letih 1879/80.³⁸

Glede Žumberka je večina odbora že v prvem stavku poudarila, da je velikega pomena za deželo in avstrijsko polovico države predvsem vprašanje erarialnih (državnih) gozdov v obsegu 6601 oralov (ok. 3.798 hektarov). Nemški odborniki, ki na Hrvate niso gledali s simpatijo, so izpostavili tudi vlogo »Uskoškega hribovja« kot »strateške točke«. Sicer pa je »razsežnost« žumberškega okraja po »kulturah« naslednja:

Preglednica 2

njive	4305 oralov	2477,5 ha
vrtovi	146	84,0
travniki	5841	3361,5
vinogradi	703	404,6
pašniki	5630	3240,0
gozdovi (vsi)	22927	13194,5
državni gozdovi	6601	3798,9
neproduktivna zemlja	895	515,0

Površina tega okraja znaša 40.447 oralov (232,8 km²), torej več kot 4 kvadratne milje. Na tem ozemlju živi po »najnovejšem štetju« 10.489 duš v enainsedemdesetih vaseh. Od tega se jih 3.773 prišteva k rimskokatoliški veri in ti so razdeljeni na fare Žumberk, Kalje in Oštrc, preostali prebivalci so pripadniki grškokatoliške cerkve in so razdeljeni na fare: Drage, Radatovići, Kašt, Sošice, Pečno, Mrzlo Polje, Grabar in

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

Stojdraga. Žumberški okraj meji na severu in zahodu z območjem okrajnega glavarstva Novo mesto in Črnomelj, kjer se žumberški gozdovi »iztekajo« na Kranjsko. Na jugu pa meji Žumberk z večino preostalih »kultur« na sodni okraj Metlika. Skozi ta sodni okraj morajo iti Žumberčani iz skoraj vseh vasi velike občine Sošice v Karlovac na davčni urad, v Rakovac na okrožno sodišče in v Ogulin na sodišče. Ta »prostorska oddaljenost« je tamkajšnjemu prebivalstvu škodljiva, potovanja sem in tja pa terjajo veliko časa in stroškov. V nadaljevanju je poskušala večina odbora predstaviti dobre komunikacijske stike Žumberka s Kranjsko. S pomočjo vojaškega erarja je bila z velikimi stroški zgrajena cesta skozi žumberški okraj prek vasi Kalje v upanju, da se bo ta cesta povezala prek Kostanjevice s pošno cesto, ki pelje iz Novega mesta v Krško. To upanje se žal ni izpolnilo. S kranjske strani so sicer začeli graditi cesto, vendar gradnje niso nadaljevali, kot naj bi bilo razvidno iz konvoluta kranjske deželne vlade v zvezi s cesto Kalje–Kostanjevica. Da bi dokazali, kako dobro je Žumberk povezan s Kranjsko, so navedli vse ceste in poti, ki vodijo v to smer:

1. Cesta, ki se odcepi od metliško-novomeške poštna ceste pri kranjski vasi Hrast in teče skozi žumberško naselje Drage v veliko drugih vasi visoke planote pod vrhom Sv. Gere in še naprej v veliko kaljsko cesto in v okolico vasi Stojdrage; 2. cesta, ki se prav tako odcepi od prej omenjene poštna ceste pri kranjskem naselju Bušinja vas in teče preko Pilatovca, Radatovičev v Sošice in Kostanjevac oziroma proti kaljski cesti; 3. cesta, ki pelje iz Metlike preko kranjskega naselja Grabrovac v žumb. naselja Lesce, Dragoševce in še naprej v Sošice itd.; 4. cesta, ki pelje iz Metlike preko Bojanje vasi v Keserje in od tam naprej v Sošice itd.; 5. cesta, ki pelje preko Radovice v Magovac-Kordiče, po eni strani v Sošice in po drugi v Kostanjevac; 6. cesta, ki pelje iz Metlike v Brašljevico, Kašt; 7. cesta, ki pelje preko Vidosiça v veliko drugih žumberških vasi.³⁹

Zaradi teh prometnih povezav naj bi bili gospodarski stiki s sosednjimi kranjskimi okraji »vsestranski«. Dokaz za to so tudi zemljišča, ki ležijo na Kranjskem in so v lasti Žumberčanov. Teh posesti naj bi bilo toliko, da naj bi višina zemljiškega davka, ki ga plačujejo prebivalci občine Sošice Kranjski, znašala kar eno polovico davka, ki so ga plačevali Vojni krajini. Zanimiva pa je odkritosrečna ugotovitev odbornikov, da se predeli okoli Kostanjevca zaradi manj hribovitega terena naslanjajo na Hrvaško, vasi v preostalem delu Žumberka pa so sodnemu okraju Metlika in okraju Kostanjevica bližje kot pa Jaski ali Karlovcu. Na Kranjskem kupujejo Žumberčani potrebščine, prodajajo živino, nikakor pa se po mnenju večine odseka ne bi smela zanemariti trgovina z lesom. Po njihovih informacijah kupuje celotno območje Kostanjevca in Oštrca stvari na Kranjskem, čeprav imajo boljše povezave s Karlovcem. Pri nakupu živine jim pridejo te povezave s Hrvaško sicer prav, ne pa pri prodaji, ki jo izpeljejo

³⁹ Ibid.

predvsem na Kranjskem in Štajerskem. Vsi preudarki, ki izhajajo iz prometnih povezav in geografske lege Žumberka, silijo večino odseka v prepričanje, da je priključitev tega okraja Kranjski prav tako tudi v interesu tamkajšnjega prebivalstva.

Glede vodenja administracije predvidevajo dve možnosti: Žumberku naj bi dali lastne politične organe, okrožno sodišče, davčni urad in eno ali dve žandarmerijski postaji, ali pa bi ga razdelili na dva dela in jih priključili Kostanjevici ter Črnomlju. Sicer pa so glede Žumberka in obdavčevanja ugotovili, da bodo od Žumberčanov pridobili več sredstev, če bodo plačevali isti zemljiški davek in pristojbine kot na Kranjskem. Za Žumberčane ta ugotovitev ni mogla biti razveseljiva, saj bi v tem primeru plačevali več, kot so bili navajeni.

V zaključku poročila so nemški odborniki opozorili na zgodovino in velika denarna sredstva, ki jih je Kranjska plačevala za Vojno krajino. Pripojitev teh ozemelj Kranjski so pojmovali tudi kot nekakšno kompenzacijo za te večstoletne stroške. S tem pa so pokazali lastno ideološko videnje Žumberka in njegovih prebivalcev. Institucije Vojne krajine so bile po njihovem mnenju zgolj državne institucije in niso imele nikakršnega nacionalnega karakterja. Krajišniki (in z njimi Žumberčani in Marindolci) so se zvesto borili za cesarja in domovino. Pogumno so sledili »črno-žolti« zastavi, zapustili so hišo in domačijo, ženske in otroke, da bi svojemu cesarju na bojiščih na severu in jugu pripomogli do zmage. S civilizacijo, ki je bila Uskokom dostopna prek vojaških šol z zglednim vodstvom, naj bi se nekdanji Krajišniki tudi zdaj v prostosti čutili Avstrijce. Znajo se tudi dobro odločiti, kateri zakoni jim koristijo – ali tisti, ki so v veljavi na Hrvaškem, ali pa tisti, dobro znani v tej polovici monarhije.⁴⁰

Če so nemški odborniki zahtevali obe območji, pa so slovenski člani priključitev Marindola podprli, inkorporacijo Žumberka pa zavrnili. Z ozirom na

*samosvest, katera je izza tega nastala v tamkajšnjem ljudstvu o pripadnosti h kraljevini Hrvatske in tudi z ozirom na odnošaje kulturne, verske in administrativne, po vsem različne od odnošajev na Kranjskem.*⁴¹

Za zamenjavo pa so zahtevali »železnico, katera bi vezala Dolenjsko stran s Hrvaško«. Prav tako so podprli glajenje nepraktičnih meja.⁴²

Debata o tem je bila v kranjskem deželnem zboru 21. oktobra 1881 dolga in vroča. Slovenski poslanci so pokazali, da so imeli, razdvojeni med kranjskimi interesi in jugoslovanstvom, povsem drugačne nazore kot nemški poslanci. Če pustimo ob strani državnopravna stališča ter politična obračunavanja in se posvetimo vprašanju, kako so videli življenje Žumberčanov in njihovo identiteto, moramo izpostaviti nasle-

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Predlog manjšine pomnoženega upravnega odseka o 2. resoluciji v zadevi nekdanjega žumberškega okraja in občine Marindol, priloga 54, Obravnave kranjskega deželnega zbora, Priloge, 1881, str. 593.

⁴² Ibid.

dnji vidik: poslanci obeh strank so se predstavljali kot dobri poznavalci Žumberčanov in njihove »narodne zavesti«. Že omenjeni Ivan Navratil je tokrat kot slovenski poslanec podvomil, če je inkorporacija h Kranjski v interesu Žumberčanov. Tamkajšnje ljudstvo je po njegovem »*zgolj hrvatsko*«, ki ima svojo upravo v hrvaškem jeziku, unijatsko cerkev in hrvaške šole:

*/.../ ne vem, da bi bilo v interesu takega ljudstva, zapustiti naenkrat svoje navade, stare šege, do katerih posebno Slovani veliko drže; zapustiti svoje zadruge, v katerih se čutijo srečne, in da bi hoteli priti v druge odnose in v tako stanje, za katerega ne vedo, kako da bi bilo.*⁴³

Omenil je tudi kranjskega agitatorja, ki je moral bežati pred žumberškimi batinami. Njegov kolega Luka Svetec pa je opozoril, da so »*Žumberčanje čisti Hrvatje, so družega narečja kakor Slovenci*«. ⁴⁴ Valentin Zarnik je napadel trditev nemških odbornikov, da so žumberške rodovne zadruge nekoristne in jih je treba odpraviti. V znanosti se sicer o tem diskutira, vendar stvar še ni dognana, »*vsì pripoznavajo, da je zadruga star slovanski institut, kjer je popolnoma izključen proletariat; tam ni nobenih beračev*«. ⁴⁵

Voditelj nemške strani, Karel Deschmann, je bil seveda drugačnega mnenja. Kranjska uprava jim po njegovem ni tuja: »*Nasprotno, pri okrožnem sodišču v Metliki so poravnavali svoje spore, poznajo našo sodno upravo, našo politično ureditev*«. Trditev, da so Žumberčani Hrvati, je relativiziral z nasprotno trditvijo, da spadajo tudi Belokranjci k hrvaškemu »*plemenu*«:

*Naši 'Beli Kranjci' niso nič drugega kot Hrvati in gospodu poslancu Zarniku, ki je v slovanski etnografiji zelo dobro podkovan, mora biti znano, da najodličnejši slovanski etnografi štejejo Belokranjce k hrvaškemu plemenu in da je meja hrvaškega plemena potegnjena vzdolž kočevskih hribov na obrobje črnomaljskega območja.*⁴⁶

V obrambo svojih trditev pa je navedel najnovejše delo znanega hrvaškega zgodovinarja Radoslava Lopašića z naslovom *Žumberak*.⁴⁷ Če se bo pogajalo na način, ki ga predlaga manjšina, meni Deschmann, se lahko zgodi, da bo tvorila mejo med Kranjsko in Hrvaško namesto Kolpe reka Krka. Zarnika so take trditve zbolele. Zabusil mu je, da Lopašić zanj ni etnografska avtoriteta, čeprav ga osebno pozna. Po njegovem ima prav Miklošič, ki pravi,

⁴³ Obravnave kranjskega deželnega zbora, zasedanje 21. oktobra 1881, str. 233.

⁴⁴ Ibid., str. 234.

⁴⁵ Ibid., str. 235.

⁴⁶ Ibid., str. 237.

⁴⁷ Glej: Lopašić, *Žumberak*, str. 11 in 12.

da segajo Slovenci do Zagreba, vmes je nekoliko Srbov, Hrvatje so v Reški županiji, v Granici in Dalmaciji. On je to po jeziku dokazal, se ve, da si je nakopal s tem veliko borbo na glavo, ki še sedaj ni rešena. Zagrebški, križevski in varaždinski Hrvatje so torej etnografično Slovenci, kakor prebivalci metliškega in črnomaljskega okraja, ali historično so postali Hrvati /.../.⁴⁸

Žumberčani in Marindolci so, kot trdi Zarnik, izključno Srbi. Torej prebivalci Žumberka niso zaradi unijatstva Belokranjcem nič bližji. *»Marindolci pravijo o njih, to so naša braća, oni so zapustili pravo vero, pa so šli k rimokatolikom in zato jih strastno sovražijo, ker so njihovo vero zatajili.«⁴⁹* Ker so imeli nemški poslanci v deželnem zboru večino, so brez težav preglasovali svoje slovenske kolege.

PETICIJA ŽUMBERČANOV ZA PRIKLJUČITEV HRVAŠKI LETA 1881, PETICIJA ZA PRIKLJUČITEV KRANJSKI V LETIH 1882–83 IN ZAHTEVE MARINDOLCEV

Na odziv v hrvaškem časopisu ni bilo treba dolgo čakati. 29. novembra 1881 je namreč odposlanstvo občine Sošice obiskalo bana Pejačevića in mu izročilo posebno peticijo.⁵⁰ Resolucija Žumberčanov je nekakšen odgovor na poročilo večine kranjskega upravnega odbora. Peticijo naj bi, sodeč po poznejših navedbah hrvaškega tiska, sestavil Nikola Badovinac.⁵¹ Glede na to, da se je pozneje izkazal za največjega borca za priključitev Žumberka Hrvaški in da je bil član državne komisije za to vprašanje, bi lahko dvomili o njeni »nepriprisanosti«. Badovinac je bil prav gotovo pristranski, vendar je kot Žumberčan dobro poznal tamkajšnje razmere, kar je s pridom uporabil v »hrvaško« korist. V prvi vrsti je peticija omenjala historične razloge za priključitev. Za nas so bolj zanimivi razlogi, ki izhajajo iz vsakdanjega življenja. Po njihovih trditvah tudi narodnogospodarski in administrativni odnosi tega okraja s Kranjsko niso takšni, *»/.../da bi pučastvo ovog kotara poželjno bilo, da se on Vojvodini Kranjski utjelovi«.*⁵² Slabo obveščenost kranjskih odbornikov ponazarjajo njihove trditve o dobrih cestnih povezavah. Odborniki očitno sami niso pešachi po teh krajih. To informacijo so enostavno pobrali z vojaškega zemljevida. V teh kartah so sicer črte, ki predstavljajo ceste, prav gotovo pa niso narisane *»/.../jame i pećine, kojima su ovi prolazi zapremljeni niti se tude prema naravi točno predstavljene oni klanjci, strmine i brijegovi, koje vali prevaliti, hoće li se u Kranjsku doći«.*⁵³ Kdorkoli je potoval po

⁴⁸ Obravnave kranjskega deželnega zbora, zasedanje 21. oktobra 1881, str. 240.

⁴⁹ Ibid., str. 240.

⁵⁰ Pozor, 2. 12. 1881.

⁵¹ To piše v: Obzor, 21. 2. 1896. Žumberačko pitanje.

⁵² Pozor, 2. 12. 1881.

⁵³ Ibid.

teh cestah, dodaja pisec peticije, se je lahko prepričal, da jih lahko varno uporabljajo zgolj koze, vozove,

*/.../ pa bili ovi još tako slabo natovarani, ljudi svojom fizičkom snagom uz najveću pogibelj života si podupirati moraju, za da se ne prevale i unište, čemu se uz sav napor neda svaki put izbjeći, pače su ljudi čestokrat i životom platili ovakvo nastojanje.*⁵⁴

Proti hrvaški smeri naj bi bila situacija povsem drugačna:

Protivno pako vodi dobra cesta s jedne strane iz Sošica, i s druge strane iz Kalja u hrvatski provincial, i obćenje ovim cestom imenito od strane Žumberčana s hrvatskim provincijalom postalo je tako živahno, da se je ona morala u novije vrijeme počam od zajedničke točke znatno razširiti".⁵⁵

Kako neznaten je promet s Kranjsko, naj bi dokazovalo tudi dejstvo, da se je Kranjska, ki se je zavezala, da bo na svoji strani naredila cesto, temu odpovedala.⁵⁶

Pisec priznava, da ima veliko Žumberčanov vinograde na sosednjem Kranjskem in da mnogi tam prodajajo svoje pridelke. No, zadevo pa je treba gladati tudi »vice versa«. Tudi Kranjci imajo v lasti zemljišča na drugi strani in tudi oni prihajajo na sejme v Žumberk in bližnji provincial. Še zlasti Karlovac privlači »gotovo sav Žumberak i dobar dio kranjskog crnomaljskog kotara«, kljub temu pa Hrvaška

*ne traži, da se usljed toga njoj pripoji kotar crnomaljski, koji po svojoj prošlosti, jeziku pučanstva njegova i po geografičkom položaju njegovu više nagiblje k Hrvatski nego li h Kranjskoj.*⁵⁷

Tvorci peticije prav tako ne zanikajo neprijetnosti, ki izvirajo iz tega, da morajo hoditi Žumberčani na urade v Karlovac in Ogulin. V glavnem so ta središča dostopna neposredno prek hrvaškega provinciala, čez kranjsko ozemlje pa naj bi prehajali samo prebivalci »nekoliko sela južnog Žumberka«. Tudi to bi se lahko rešilo na Hrvaškem, tako da bi vzeli v obzir geografski položaj Žumberka in naredili urade nižjih instanc dostopnejše. Kar se tiče višjih instanc, naj bi bil položaj bolj ugoden kot na Kranjskem, saj je bližnji Zagreb dostopnejši kot Novo mesto, Ljubljana, Gradec in Dunaj, še več, če bi potrebovali Žumberčani sam vrh državne oblasti, jim je ta dostopnejši v Budimpešti kot na Dunaju.⁵⁸

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

Sodeč po trditvah občine Sošice, kranjski organi slabo poznajo tudi pravne razmere na Hrvaškem, kajti težko bi našli *»/.../ bitnu razliku medju aktualnimi zakoni ove kraljevine i onim koji u Kranjskoj obstoje«*. Kljub temu da so Žumberčani *»vjer- ni drugovi Austrijanaca«*, ne morejo pod nobenim pogojem priznati, da *»se osjećaju Austrijanci«*. Nasprotno, *»od pamtiveka«* naj bi se imeli za Hrvate, *»pak oni žele i nadalje ostat Hrvati.«* Dokaz o razliki v nacionalnem karakterju je tudi dejstvo, da se Kranjci in Žumberčani večkrat po sosedsko sprejo in tudi stepejo:

/.../oni se često i ozbiljnije medjusobno počupaju, a bilo je medju njima i sukoba i smrtnim izlazom, dočim Žumberčani s obližnjimi Hrvati iz Provin- ciala vazda u najboljem miru i slogi žive.⁵⁹

Na državnopravnem področju sta ogrska in avstrijska stran poskušali najti sku- pen jezik s posebnimi pogajanjmi. Do leta 1883 sta se konstituirali avstrijska in ogrska komisija za rešitev žumberškega vprašanja, vendar je bila že sestava članov taka, da ni obetala nič dobrega: eden od članov avstrijske komisije je bil metliški posestnik Josef Savinschegg, član ogske pa Nikola Badovinac.⁶⁰ oba največja »jastreba« z obeh strani.⁶¹ Badovinac je v tem času razvil svojo »izvirno« teorijo o dveh žumberških okrajih. Trdil je, da je nekoč obstajalo dvoje uskoških okrožij: Kranjsko z imenom *»sichelberški kotar«* in hrvaško z imenom *»žumberčko (sichelburgsko) okružje«*, pri čemer naj bi slednji ustrezal današnjemu Žumberku. Obe območji naj bi bili vojaško urejeni, vendar je bilo kranjsko okrožje podrejeno sichelberški kapetaniji, hrvaško *»žumberčko«* okrožje pa naj bi spadalo pod karlovško kapetanijo. Obe kapetaniji naj bi bili podrejeni *»vrhovnoj kapetaniji sichelbergsko-slunjskoj«*. Kranjsko okrožje naj bi bilo razpuščeno in pripojeno civilni kranjski upravi v štiridesetih letih 18. stoletja, ko se je preuredila Vojna krajina in je bil (hrvaški) Žumberk priključen Slunjskemu regimentu.⁶² Čeprav je bila njegova teorija s historičnega vidika povsem neosnovana, je postala uradna doktrina ogske komisije.

⁵⁹ Ibid. Peticijo so podpisali: »Občinski načelnik: Simo Magovac; občinski svetniki: Marinko Stermac, Josip Stermac, Ivan Mahović, Dako pl. Radić, Petar Popović, Jože Mahlović, Janko Cerljenica, Janko Strahinić, Jure Kokot, Ilija Ognjenovac, Marko Novosel, Dako Ranić, Dako Badovinac, Marko Obradović, Niko Repar.«

⁶⁰ Nikola Badovinac (1828–1902), finančni strokovnjak in politik. Od leta 1853 je delal v finančnih ravateljstvih v Zagrebu in Osijeku. V letih 1877–1902 je bil finančni svetovalec in upravnik katastrske oblasti v Zagrebu. Leta 1878 je premeščen v Bosno, 1881 upokojen in dobi titulo kraljevega ogskega ministrskega svetnika. Aktivira se v politiki, postane saborski poslanec Neodvisne narodne stranke. Leta 1885 izbran za zagrebškega župana, 1887 ga ban Khuen suspenzira, 1889 razrešen dolžnosti, 1896 dobi plemiški naslov. Zaradi delne slepote se je umaknil iz javnega življenja. Hrvatski biografski leksikon, knjiga 1, Jugoslovanski biografski zavod, Zagreb 1983, str. 338.

⁶¹ AS 33, konv. 548 alt, šk. 252, dopis not. min., 6. 11. 1882, št. 5666; HDA, PRZV, šk. 238, Za- pisnik sestavljen o vječanju zemaljskog povjerenstva, izaslanoga u predmetu pitanja uredjenja žumberačko-marindolske medje, držanom u Budimpešti u sabornici dne 8. lipnja 1883.

⁶² Badovinac, Žumberak i Marindol, Zagreb 1896 (v nadaljevanju: Badovinac, Žumberak), str. 37.

Še preden sta se komisiji poleti 1883 sešli na spornem ozemlju, se je v javnosti začelo govoriti o novi peticiji občine Sošice. Peticije pa tokrat niso poslali v Zagreb, ampak na državni zbor na Dunaj. Takšna je bila tudi osnovna ideja tega dokumenta: priključitev Kranjski oziroma avstrijski polovici. V časopisu kranjskih Nemcev *Lai-bacher Wochenblatt* se je 24. decembra 1882 pojavila notica o peticiji Žumberčanov, ki jo je podpisalo več kot 100 uglednih žumberških oseb. S tem naj bi postavili na laž trditev Zarnika in Navratila v deželnem zboru, da ni v Žumberku niti ene duše, ki bi si želela priključitev Kranjski. So bili pa zato izredno aktivni hrvaški agitatorji, ki so dali na mestu samem od sebe vse sile, da bi setavili odposlanstvo hrvaškemu banu. Vendar so se v občinskem odboru pojavili možje, ki so mnenja, da bi bilo za Žumberk najbolje, če bi se, z izjemo tistih vasi, ki gravitirajo proti Jaski, priključili Kranjski. Zagrebški odposlanci so jih sicer zmerjali, da bi radi postali »Švabi«, a se ponosni krajišniki niso pustili. Zato pa so tudi poslali svojo peticijo naravnost na Dunaj. Ta korak Žumberčanov, ki so tudi Hrvati, kaže, da je tedanje stanje sodstva in uprave v troedini kraljevini tako, da ni povšeči niti hrvaškim bratom.⁶³

Pri *Slovenskem narodu* se s temi ugotovitami niso strinjali. Po njihovem niti sam nemški časopis ne verjame, da so peticijo podpisale »odločine osebe«. Nasprotno:

*Cela stvar se reducira na par oseb, ki imajo špekulacijo pred očmi. O tej prošnji se bo dalo še mnogo poročati, za zdaj le toliko, da se je razkričana prošnja podpisovala odnosno podkriževala v Metliki po nagovarjanju nekega Žumberčana, ki ima tam krčmo, in da je njegov kletar Mito, kakor se je nekega dne hvalil, sam 64 takih pismoukov Žumberčanov, ki pisati ne znajo in od tega krčmarja zbog kakegagod roda odviše, ki pa so za Wochenblatt odločilne osebe, lastnoročno podpisal.*⁶⁴

Zaradi tega se bo po zagotovilih župana občine Sošice začela »preiskava proti agitatorjem za to prošnjo. Te prošnje ni tedaj poslal okraj žumberški, ampak poslali so jo prosti špekulanti in njih poslušni«.⁶⁵

Še preden je prišla sporna prošnja na vrstni red dunajskega državnega zbora, se je poleti 1883 na terenu dobila skupna avstrijsko-ogrska komisija za Žumberk in Marindol. Na terenu se je komisiji odkrila vsa zapletenost položaja. Med obhodom so se komisarji čudili nad povsem nepraktičnim stanjem meje na tem območju. Poleg žumberške njive je bila kranjska, pa spet žumberška in tako dalje.⁶⁶ Po desetdnevnem obhodu in zasluženem počitku so se velmožje 15. avgusta 1883 znova sešli v Metliki in pokazali svoje karte. Avstrijski komisarji so trdili, da sta Žumberk in Marindol kranjska in da na to stran tudi gospodarsko gravitirata, vendar so bili kljub temu pripravlje-

⁶³ Laibacher Wochenblatt, 24. 12. 1882.

⁶⁴ Slovenski narod, 2. 1. 1883.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ HDA, PRZV, šk. 238, Protokoll aufgenommen zur Prüfung der Sichelburger-Marienthaler Angelegenheit in der Richtung einer eventuell durchzuführenden Gränzregulierung.

ni na koncesije. Predlagali so, naj si Hrvaška in Kranjska sporno ozemlje razdelita. Sodnemu okraju Metlika (se pravi političnemu okraju Črnomelj) naj bi po njihovem mnenju pripadle k. o. Sekulići, Malinci, Brašljeva, Sošice in Žumberk, sodnemu okraju Kostanjevica (politični okraj Krško) pa k. o. Budinjak in Poklek. Ostali deli Žumberka naj bi se priključili Hrvaški. Bodočo mejo bi tako tvorila vzhodna meja k. o. Žumberk in južna meja k. o. Budinjak do mejniškega stebra št. 17 k. o. Brašljeva. Na severu pa bi mejo predstavljala meja k. o. Budinjak od severa proti jugu in potem proti vzhodu meja k. o. Poklek vse do potoka Bregana. Ostali deli Žumberka naj bi se priključili Hrvaški. Ogrski komisariji so bili odločno proti, strinjali so se zgolj z glajenjem meje *»zaradi upoštevanja potreb praktičnega življenja in smotrne uprave«*.⁶⁷

Sedemindvajsetega avgusta 1883 so se v Pozoru končno oglasili Marindolci. Obisk skupne komisije jih je prepričal, *»da se ipak o našoj glavi radi«*, zato so se odločili, da bodo napisali peticijo banu Pejačeviću. Narod, ki nima svoje preteklosti, po njihovem ni vreden, da živi:

*Mi Marindolci ne spadamo medju ovakve 'Hottentotte', već kao i ostali krajišnici dičimo se našim zaslugama sa našom prošlosti i našom povjestnicom od skorih 350 godina, koja je s našom krvi pisana.*⁶⁸

Kamor so pripadli ostali bratje Krajišniki, tam hočejo tudi Marindolci. V nasprotnem primeru se bodo izselili, *»pa pristali kud kod Bog i sreča junaška zahtjeva«*.⁶⁹

Celotna bivša Krajina uživa blagodat hrvaške uprave, samo Žumberk in Marindol, *»ta dva gnjezda sokolova do skoro slavne pukovnije Slunjske«*, ne moreta biti deležna teh pravic. *»Oni zar da se odciepe od junačke krajine? Da se iztrgnu ta dva alem – kamena iz zlatne krune sv. Stevana?!«* Njihova zahteva je povsem jasna. Če so že toliko stoletij delili dobro in zlo s svojimi brati iz ostalih predelov Slunjskega regimenta, lahko to počnejo še naprej. V vseh letnih časih so hodili v Švarčo, Slunj in Karlovac, zato jim ne bo v prihodnje obiskovanje tamkajšnjih uradov nič težje. Kamorkoli bodo že pripadli, bodo vsak teden v Karlovcu, brez katerega enostavno ne morejo živeti. Ko pa so že tam, *»to smo mahom u svojem kotaru i zajedno u Švarči, u svojoj občini, gdje nuzgred i /.../ svim našim podaničkim dužnostim zadovoljavamo«*. Navkljub nevhvaležnemu geografskemu položaju se Marindolci, sodeč po tej peticiji, niso veselili, da bi postali Kranjci. Nasprotno. Želeli so si,

/.../ da se naš Marindol od Krajine, odnosno od hr.-slav. kraljevine nikako ne otkida i ne ciepa, nego da na vieke s njom spojen ostane! Ovu prave-

⁶⁷ AS 33, konv. 548 alt, šk. 252, Protokoll aufgenommen über Gutachten der beiderseitigen Subcommissionen nach erfolgten Erhebungen in gebiete der Gemeinde Marienthal und des Distriktes Sichelburg zum Zwecke einer durchzuführenden Gränzregulierung. V arhivu kranjske deželne vlade žal ni nobenih zemljevidov.

⁶⁸ Pozor, 27. 8. 1883.

⁶⁹ Ibid.

*dnu želju našu prati i završuje najponiznija naša molba: 'da naš Marindol ostane i bude kao što je i do sada bio, sastavni dio ugledne političke občine Švaračke, kotara rakovačkoga itd.'*⁷⁰

Poslanska zbornica državnega zbora je žumberško prošnjo obravnavala 13. decembra 1883. Poročevalec dr. Wrann je povedal, da peticija občine Sošice, ki jo je posredoval kranjski poslanec baron Taufferer, zahteva čimprejšnjo združitev Žumberka s Kranjsko. Zahtevo je podpisalo 107 oseb iz omenjene občine in šestih vasi v žumberškem okraju. Potem ko so prosilci izrazili svoje veselje nad tem, da je narejen korak, s katerim bo Žumberk spet združen s Kranjsko, so utemeljili svojo prošnjo z argumentom, da imajo kraji v občinah Sošice in Kalje glede svoje pridobitniške dejavnosti in prometa težišče na Kranjskem. Tudi vse poslovne povezave in trgovina naj bi bile usmerjene v to deželo. Poslanci niso imeli pripomb, tako da je bil predlog sprejet brez ugovora.⁷¹

Zato pa se je toliko bolj žolčno odzval v hrvaškem saboru sam vodja hrvaških pravašev, Ante Starčević, ki je peticijo označil za »*veleizdajo*«. Vprašal je tudi, zakaj volilni red Hrvaške in Slavonije ne velja za Žumberk in Marindol.⁷² Ta območja zaradi svojega začasnega statusa niso imela volilne pravice in svojih zastopnikov, čeprav so spadala pod hrvaško upravo. O vprašanju volilne pravice so v hrvaškem saboru razpravljali tudi v letih 1884, ko je razpravo odprl Nikola Badovinac, in 1887, ko je se je za to potegoval zgodovinar in Žumberčan Tadija Smičiklas.⁷³ S svojimi predlogi nista uspela in Žumberčani so še naprej ostali brez volilne pravice.

NAMESTO EPILOGA

Takšne in drugačne peticije Žumberčanom niso pomagale. Dvostranska komisija ni našla skupnega jezika, zato se je njihov začasni status nadaljeval vse do propada monarhije leta 1918. O tem, kakšne težave so zaradi tega imeli Žumberčani v letih pred prvo svetovno vojno, priča prošnja prebivalcev nekaterih žumberških vasi, ki je leta 1911 prispela na kranjski deželni odbor. Pravzaprav ima ta prošnja določeno predzgodovino. Na naslov deželnega odbora je po 25. maju 1910 prispel dopis, v katerem okrajno sodišče v Mariboru prosi za informacijo o tem, kam spada Žumberk. Okrajno sodišče v Ptujju je 24. aprila 1910 obsodilo nekega Nikolo Bulića, trgovca s svinjami iz Bulićev pri Sošicah, in ga izgnalo iz avstrijske državne polovice. Bulić se

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Stenographisches protokoll des hauses der Abgeordneter, IX. Session, XI band, 1879–1884, 319. Sitzung der 9. Session am 13. december 1883, str. 11067.

⁷² Saborski dnevnik kraljevinah hrvatske slavonske i dalmacije, godina 1881–1884, svezak II, saborska sjednica držana dne 19. prosinca 1883, str. 795; glej tudi: Djela dra. Ante Starčevića, Knjiga I., Govori, Zagreb 1893, str. 239.

⁷³ Ibid., CXIX zasedanje, 7. 3. 1887, str. 1803.

ni dal. Izkoristil je provizorični status svoje deželice in napisal pritožbo, da se o državnopravni pripadnosti Žumberka med Hrvaško in Kranjsko še vedno vodijo pogajanja. Mariborsko sodišče je prosilo kranjski deželni odbor, naj sporoči, kam spadajo Sošice in Buliči, da bi pojasnili državno pripadnost Nikole Bulića.⁷⁴

Zakaj je bil nesrečni Bulić izgnan, nam razkriva prošnja 21 prebivalcev žumberških vasi Buliči, Radatovići, Sekulići, Malinci, Jezernice, Pilatovci, Brašljevica, Kunčani in Kuljaji, napisana 24. decembra 1910:

Kakor je visokemu deželnemu odboru znano, še ni določeno, ako spadajo vasi, ki ležijo na levi strani državne ceste, koja vodi iz Gorjancev proti Hrastu in do Hrasta dalje proti Metliki, h Kranjski ali Hrvaški.⁷⁵

Prosilci so dali deželnemu odboru na znanje, da živi večina tamkajšnjih prebivalcev od trgovine,

bodisi kot trgovci s prešiči, bušami in kozli, bodisi s krošnjarjenjem po Nižje- in Gornjeavstrijskem. Od nekdanje tako trgujejo in posebno krošnjarijo že 100 let. Isti imajo tudi vinograde, ki ležijo prav v metliškem okraju.⁷⁶

Poglavitni razlog za prošnjo je bil naslednji:

Mi podpisani krošnjarimo na Dolenjem- in Gorenjemavstrijskem. Do zdaj so nam dali pravico za krošnjarjenje brez zadržka, zdaj pa nam prepovedujejo z motivacijo, da nismo cislajtanci, ampak da spadamo k ogrski državi. Podpisani prosimo Visoki deželni odbor blagovoli nam dati v nemškem jeziku potrdilo, da še ni gotovo, da spadajo naši rojstni kraji pod ogrsko državo, ampak je to vprašanje še zmiraj sporno med Kranjsko in Hrvaško in je v obravnavanju.⁷⁷

Najbolj zanimiva pa je obrazložitev njihove nacionalne pripadnosti: »Faktično so prebivalci dotičnih vasi Slovenci zraven pa tudi hrvatijo, ker imajo s Hrvati opraviti.«⁷⁸

⁷⁴ AS 38, šk. 1509, dopis mariborskega sodišča z dne 25. 5. 1910, št. 10150.

⁷⁵ AS 38, šk. 1509, prošnja z dne 24. 12. 1910.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid.

SUMMARY

THE PROBLEM OF "AFFILIATION" OF ŽUMBERK AND MARINDOL PEOPLE IN DECADES BEFORE AND AFTER THE DISSOLUTION OF VOJNA KRAJINA IN 1881

Marko Zajc

On the relatively small territory of Obkolpje (the territory on the both side of Slovenian-Croatian river Kolpa-Kupa), three administrative and political entities: Carniola (Bela krajina), military frontier called Vojna krajina (Žumberk in Marindol) and civilian Croatia, had coexisted for centuries. Such administrative arrangement determined the structure of inhabitants substantially. State and administrative border between Austrian provinces as a part of the Holy Roman Empire of the German nation (until 1806), German confederation (until 1866) and Austrian part of the Austria-Hungary (1867–1918) and, on the other side, Croatia as a part of Hungarian kingdom, was markedly different from present-day Slovenian-Croatian state border. Žumberk and Marindol were juridically on Carniola territory, but under military administration of Vojna krajina, which was under direct control of Vienna. After provisionally annexation of Žumberk and Marindol to Croatia in 1881, when the military frontier was abolished, Carniola came into a conflict with Croatia regarding the question of affiliation of these territories. Carniola demanded Žumberk and Marindol on the bases of historical law. The dispute was not solved until the end of Habsburg monarchy in 1918. The essay makes an attempt to present, on the basis of historical sources, what sort of opinion about their "affiliation" had the people of Žumberk and Marindol themselves. The accessible historical sources are problematic, because they are more or less indirect and very ideological. It seems that the locals of Žumberk in Marindol shifted in their "affiliation", which is proven by various petitions for annexation of Žumberk and Marindol to Carniola or Croatia. The essay also describes life conditions in Žumberk and Marindol, and the importance of this factor for locals' "affiliation" to Carniola or Croatia.